

PRZEBUDZENIOWY RUCH (niem. *Erweckungsbewegung*, ang. *revivalism*), chrześcijański nurt odrodzenia duchowego, rozwijający się od XIX w. w protest. wspólnotach gł. w Europie i Ameryce Północnej.

Wg pietystów (→ pietyzm) r.p. miał polegać na akcentowaniu zależności człowieka od niezastużonej łaski usprawiedliwienia i prowadzić do wyrwania wierzących z rel. letargu i pobudzeniu ich do życia duchowego, zorientowanego biblijnie i chrystocentrycznie; za wyraz kryzysu wiary, będącego przejawem tworzącego się społeczeństwa mieszczańskiego, uważano → neologię i → racjonalizm; indywidualną wiarę wiązano z działalnością społ. ukierunkowaną zwł. na te środowiska, którym (podobnie jak nowym kręgom proletariackim i mieszczańskim) na skutek społ. modernizacji groziła marginalizacja; w tym celu stosowali innowacyjne formy przepowiadania wiary, organizując masowe zgromadzenia, misje namiotowe, kręgi modlitewne i ekum. kręgi domowe, a także demonstracyjne akcje ascet. w lokalach żywienia publ.; przez rozsyłanie pisemnych relacji o własnych doświadczeniach odrodzeniowych rozwijano więzi o charakterze ponadnar. i ponadkonfesyjnym; w ramach ewangelizacji wydawano liczne traktaty rel., kalendarze bibl., zbiory sentencji rel., czasopisma mis. oraz dzieła literatury wychowawczej; charyzmatyczni kaznodzieje (duchowni i świeccy) oraz głęboko rel. laikat nawoływali własnym przykładem do pokuty, przemiany, nawrócenia, skruczy i nowej przemiany życia.

W Niemczech r.p. miał wpływ na tworzenie się specyficznie konserwatywny rel. i konfesyjny tzw. neoluteranizmu, popularnego zwł. wśród arystokracji i mieszczaństwa; natomiast w Anglii docierał także do środowisk proletariackich.

Uniwersalne treści i intuicje teol. r.p. podejmowane i rozwijane były przez pisarzy rel. i teologów należących do różnych konfesji wyznaniowych (M. Boos i J.M. Sailer byli duchowymi rzym.kat.) oraz grup nar.; na kontynencie eur., w Anglii, Szkocji i Skandynawii krzewicielami r.p. byli: Th. → Chalmers, Th. Erskine, A. von Gallitzin, N.F.S. Grundtvig, R. i J.A. Haldane'owie, J.G. Hamman, H.N. → Hauge, J.H. → Jung-Stilling, J.K. → Lavater, C. Malan, F. Monod, A. Neander, John Henry → Newman, J.F. → Oberlin, E.B. → Pusey, H. Renqvist, K.O. Rosenius, P. Ruotsalainen, Ch.H. Spurgeon, F.A.G. Tholuck, J. → Wesley i Ch. → Wesley, J.H. Wichern, W. Wilberforce; w Ameryce Pn. do popularyzatorów idei r.p. należeli: C. i W. Boothowie, H. → Drummond, Ch.G. Finney, D.L. Moody, G. Whitefield; r.p. inspirował m.in. także ruch → oksfordzki; przyczynił się znacznie do powstania nowych wspólnot eklezjalnych (m.in. → metodyści i Gereformeerde Kerken in Nederland in Hersteeld Verhand) i tzw. Kościołów wolnych; jego idee pozostają nadal aktualne we współcz. chrześcijaństwie (np. kazn. działalność B. Grahama).

E. Beyreuther, *Die Erweckungsbewegung*, Göttingen 1963, 1977²; F.W. Kantzenbach, *Gestalten und Typen des Neulutheriums. Beiträge zur Erforschung des Neokonfessionalismus im 19. Jahrhundert*, Gütersloh 1968; W.G. McLoughlin, *Revivals, Awakenings, and Reform*, Ch. 1978; E. Beyreuther, *Frömmigkeit und Theologie. Gesammelte Aufsätze zum Pietismus und zur Erweckungsbewegung*, Hi. 1980; G.A. Benrath, R. Deichgräber, W.J. Hollenweger, TRE X 205-227 (bibliogr.); U. Gäbler, G. Wenz, E.G. Ernst, EKLn I 1088-1096; U. Gäbler, „*Auferstehungszeit*”. *Erweckungsprediger des 19. Jahrhunderts*, Mn 1991; E. Hagedorn, *Erweckung und Konversion*, Gie 1993; Ch. Axt-Piscalar, *Ohnmächtige Freiheit. Studien zum Verhältnis von Subjektivität und Sünde bei August Tholuck, Julius Müller, Sören Kierkegaard und Friedrich Schleiermacher*, BHTh 94, T 1996; Ch.H. Grundmann, RGG II (1999⁹) 1490-1499; G.A. Benrath, Ch. Axt-Piscalar, G. Hintzen, LThK III (2006) 846-848, VIII 745-747.

Stanisław Józef Koza

PRZECHADZKA KRZYSZTOF, ur. ok. 1537, zm. 14 IX 1589, działacz i pisarz reformacyjny. Od 1533 kształcił się w Akademii Krak.; 1559 przystąpił do zwolenników F. → Stankara i był propagatorem jego nauki; nast. uczył w Dubiecku; 1560 wyjechał z misją do Szwajcarii jako *iuvenis cum pius, sum doctus*; 1563 w związku z likwidacją szkoły (po śmierci S.M. Stadnickiego) zakończył pracę pedagoga, i podjął dyskusje teol. z teologami kalwińskimi; po 1570 został ministrem zboru

kalwińskiego w Niedźwiadzie; 1583 uczestniczył w synodzie we Włodzisławiu, a nast. objął zbor w Tarnawie. Jest autorem dzieła *Okazanie tego, iż pan Krystus w jednej osobie będąc prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem, pośrednikiem jest Boga i ludzi ze strony człowieczeństwa tylko* (Pińczów 1560), pisma *O trojakiej powinności panów krześcijańskich przeciwko poddanym* (Kr 1582) i rozprawy *Secundi praecepti explicatio* (Kr 1586).

J. Łukaszewicz, *Dzieje Kościoła wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce*, Pz 1853, 329; J. Bukowski, *Dzieje reformacji w Polsce od wejścia jej do Polski aż do jej upadku*, Kr 1883-86, I-II (passim); M. Sipayłto, PSB XXVIII 669-670 (bibliogr.).

Jolanta Koziej-Choldżyńska

PRZECISZEWSKI KAZIMIERZ SJ, ur. 4 I 1704 na Żmudzi, zm. 12 VII 1777 w Wilnie.

Do zakonu wstąpił 1719 w Wilnie; 1721-22 uczęszczał na kurs nauczycielski w Słucku, a 1722-24 uczył w Kownie; 1724-27 studiował filozofię w Grodnie; 1727-28 był nauczycielem poetyki w Krozach, zaś 1728-32 studiował teologię w Akademii Wil.; 1731 przyjął święcenia kapł. w Wilnie i 1732-33 odbył tam trzecią probację; 1733-34 wykładał poetykę i retorykę w Iłłukszcie, nast. pełnił obowiązki kaznodziei pol. i litew. w Mitawie (1734-35) i Poszawsku k. Szawli (1735-37); 1737-47 pracował na misji w ośrodku kalwińskim w Kiejdanach, gdzie 1743 założył placówkę zależną od kolegium w Kownie; sprawując urząd wicerektora w Kownie (1747-54), ukończył budowę wież i fasady kościoła św. Franciszka Ksawerego; nast. był rektorem kolegium w Poszawsku (1754-56) i Krozach (1756-59); w czasie wykonywania obowiązków prowincjała litew. (1759-63) zakończył proces wyodrębniania prowincji litew. i maz., powierzył katedry – Matematyki i Fizyki Doświadczalnej w Akademii Wil. jezuitom franc. przebywającym na wygnaniu, przyjął prowadzenie seminarium diec. żmudzkiej w Worniach oraz zapoczątkował wil. Collegium Nobilium; od 1763 był rektorem domu trzeciej probacji w Wilnie, a po uzyskaniu doktoratu z prawa kan. – rektorem Akademii Wil. (1766-69); w roku kasaty zakonu (1773) pełnił urząd rektora kolegium w Żodziszkach.

Załęski III-IV (passim); T. Wierzbowski, *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773-1777*, Wwa 1910, 65; J. Kleijnjens, *Fontes Historiae Latvae Societatis Jesu*, Riga 1940-41, I-II (passim); B. Natoński, PSB XXVIII 673-674; L. Piechnik, *Odrodzenie Akademii Wileńskiej 1730-1773*, R 1990, 256-257; Grzebieli 547.

Andrzej Paweł Bieś

PRZECISZÓW, parafia w dek. zatorskim w archidiec. krakowskiej.

P. został lokowany prawdopodobnie w XIII w. i był własnością rycerską; pierwotnie miejscowość występowała pod nazwą Przejców lub Przetyczów; od ok. 1440 należała do rodu Myszkowskich; 1627 F. i W. Myszkowscy podarowali P. dominikanom z Krakowa; po 1772 rząd austr. skonfiskował P. i sprzedał Przerębskim herbu Nowina; po 1830 wieś zakupili A. i S. Wąsowiczowie, a od 1833 należała do A. Potockiego; 1845 przejął ją M. Wąsowicz; nast. do 1945 był własnością rodu Potockich z Zatora.

W 2. poł. XIV w. erygowano parafię przy drewnianym kościele z 1388-93 pod wezwaniem św. Urbana (zniszczony podczas powodzi 1672); w XVI w. rodzina Myszkowskich usiłowała wprowadzić tu kalwinizm, ale wraz z przejściem 1578 wsi przez bpa krakowskiego P. Myszkowskiego zahamowano jego rozwój; kolejną świątynię pod wezwaniem św. Katarzyny i Świętej Rodziny wzniesiono 1675 (zniszczona 1816, rozebrana 1821); 1816-18 hrabina Ł. Przyrębska ufundowała barokowo-klasycystyczny kościół pod wezw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela, zbudowany wg projektu J. Heintzego (konsekrowany 1823); wewnątrz świątyni w ołtarzu gł. znajduje się słynący łaskami obraz *MB Przeciszewska* z ok. 1850, chrzcielnica z 2. poł. XVI w. oraz 3 dzwony (z 1549, 1690 i 1875).

We wsi znajdują się także zabytkowe kapliczki: św. Jana Nepomucena z 1680, MB Cudownej z 1828 (na miejscu daw-